

Szabó Levente DLA Eredeti másolatok. Variációk a ház-archetípusra¹

A kortárs „ház alakú” házak bizonyos értelemben mind másolatok, ám a látszólagos forma-azonosság lényegileg különböző tervezői ambíciókat takar. Hogyan változtatja meg az építészeti koncepció e forma jelentését, és fordítva, mennyiben hat a forma jelentéstartalma magára az építészeti elgondolásra? Mielőtt e kérdéskört a hazai kortárs építészeti szcénából kiszemelt épületeken keresztül megvizsgálám, egy lépéssel hátrébb lépve érdemes elgondolkodni azon, hogy mi tesz egy házat a laikus befogadó számára egyértelműen és kétségtelenül házzá?

Bán Ferenc tokaji nyaralója. (Fotó: Vesztergom Ádám)

Könnyen átélhető a kérdés tétje, ha kortárs épületeink elfogadásának nehézségeire gondolunk. Bán Ferenc mesélte egyszer, hogy nem egy alkalommal hallotta meg emblematikus, csak éppen szokatlan formájú tokaji nyaralója kertjében ülve az utcáról bekiabáló indulatos kérdést: „*Mi ez?!*”, mire ő hogy másként is válaszolt volna: „*Ház!*”. Más a helyzet azokban az esetekben, ahol a kódolás-dekódolás folyamatát közös, ismert referenciák segítik. Ilyen hivatkozási alapot jelentenek a kortárs építészetben mind erősebben jelenlévő házformák, ház alakú házak, archetipikus házforma-transzformációk. Magastetős házformát rajzol már az óvodás is, másolva a valóságot, és másolva társait. Az archetipikus házformával legelvontabb módon kísérletező épületeket nézve is otthonosság-érzésünk támad, egyéni és kollektív emlékeinkből asszociációk sora hívható elő.

Ha mimézis és poézis dichotómiáját érzékletes példákkal szeretnénk illusztrálni, könnyen felmutathatjuk egy képzeletbeli skála olyan szélső értékeit jelentő épületeket, amelyeken egyrészt az utánzás,

¹ A cikk és az alapjául szolgáló konferenciaelőadás az MTA Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.

másrészt a poézis, az invenció és az egyediség figyelhető meg. Ezt az ijesztően széles értelmezési tartományt szűkítve mindössze néhány „ház formájú házat” szeretnék vizsgálni, melyek ráadásul zömmel (de nem kizárólag) kortárs magyarországi közösségi épületek. E ház alakú házak bizonyos értelemben mind archetipikus előképek másolatai, mind utalnak, felidéznek, másolnak e forma szinten végtelenül gazdag építészeti valóságából. Ugyanakkor – és dolgozatom legfőbb tézise ez lenne – a látszólagos azonosság lényegileg különböző ok-okozati megfontolásokat és tervezői ambíciókat takar, amelyek alapvetően változtatják meg a forma jelentését és fordítva, a forma jelentéstartalma is hat magára az építészeti elgondolásra. Eredeti másolatok jönnek létre.

Közösségi funkciót befogadó épületek esetében ez az alapvetően kis léptékű forma óhatatlanul felnagyítva jelenik meg. Fizikai értelemben is, hiszen ezek az épületek általában nagy méretűek, de szellemi értelemben is, hiszen akarva-akaratlan jelentéssel ruházódik fel a zömmel közösségi, vagy közösségnek is szóló épület-üzenet. Példáim egy része borászati épület, melynek oka, hogy e funkció az elmúlt évtizedben különleges kísérletező terepévé vált a kortárs építészetnek, ahol a tájjal való viszony folyamatos újradefiniálása során leggyakrabban a préházformára utaló archetipikus épületforma vált referencia-gondolattá. És kifejezetten nem vizsgálom a szakrális épületeket, amelyeknél e forma egyértelmű kontinuitást mutat az építészettörténetből jól ismert előképekkel – emiatt az archetipikus házformának profán közegben is kölcsönözve bizonyos értelmű szakralitást.

Elemzendő épületeim legöregebbike sincs negyedszázados, zömmel az utóbbi években épültek. Joggal merül fel a kérdés: mi ez az egyszerre ősi és mégis újkeletű vágy e forma megidézésére és át- meg átértelmezésére? A kézenfekvő válaszokon túl, amelyek az építhetőségi előírások kötelező „tájhonos”, magastetős, gyakran még a tető hajlásszögét is korlátozó követelményeit idézik fel, bizonyára illeszkedik ez a tendencia a kortárs építészet jelentésadással ambiciózusan kísérletező áramlataiba is.

Robert Venturi édesanyja számára tervezett háza. Manifesztum a közérthetőségért. (Fotó: Carol M Highsmith)

Anélkül, hogy az archetipikus házforma építészettörténeti fejlődésének, alakulásának reménytelen vállalkozásába fognék, hadd idézzek fel egy közismert példát. Robert Venturi édesanyja számára tervezett és 1964-ben elkészült, később forradalminak bizonyuló háza – a nemzetközi modernizmus ellenében – az építészet közérthetősége mellett megfogalmazott manifesztummá vált. A ház alakú forma (az elrajzolt ablakokkal, kéménnyel és egyéb elemekkel együtt) nyilvánvaló idézet csupán, mégis, mintha ez az épület mérföldkövet jelentene, mintha azóta a ház alakú házak többsége mind utalás, idézet, hivatkozás, újrafogalmazás, másolás lenne egyfelől, és eredeti, személyes építészeti olvasatok reprezentációja másfelől.

Dolgozatomban néhány eredeti és személyes építészeti olvasatra szeretnék fókuszálni. Példáim négy csoportba rendeződtek: először a regionális kísérletekről, majd a kompozit és az absztrakt koncepciókról, végül a narratív elgondolásokról szeretnék beszélni, vállalva e fogalmak helyenkénti bizonytalanságát.

Regionális kísérletek

Vannak házak, ahol a forma elsősorban a hellyel, a tájjal való viszony szempontjából bír jelentéssel, ahol az építészeti gondolat referenciája nem építészeten kívüli előkép, nem absztrakt elgondolás, hanem a hely folytatása vagy éppen újradefiniálása.

U. Nagy Gábor 2013-ban épült teázó épülete Óriszentpéteren. A folytatás építészete. (Fotó: Szabó Levente)

U. Nagy Gábor építészete a folytatás alapmagatartásáról szól, mint a 2012-ben épült óriszentpéteri táncpajta-fürdőház-teázó együttese esetében. Igazat adok Wesselényi-Garay Andornak abban, hogy az effajta regionális magatartás szinte elbeszélhetetlen, a mindent megmagyarázni akaró értelmezés számára csak töredékesen értelmezhető.² Mégis pontosan látható, és lényegében érezhető a hely nagyon konkrét, anyaghasználatban, formákban, telepítési mintázatokban megjelenő esszenciája, ahogy – U. Nagy atmoszférateremtő építészetén keresztül – a hely metafizikai valósága is átélhetővé válik. A szeres településkép mintázatát folytató új együttes látszólagos spontaneitása, a meglévő épület hangsúlyosan kortárs kiegészítése, de az új teázó házformájú alapképlete is mind-mind erről a tudatos stratégiáról tanúskodik. A kis teázó-épület építészeti formálásának eredete sokrétű. Órségi gazdasági épületek, fa- és téglaszerkezetek műépítészeti összeillesztése, a fogyasztótér nagy megnyitása a táj felé, s ezzel a formától való szokatlan elmosódása külsőnek és belsőnek, mind-mind e jó értelmű bizonytalanság finom értelmezési keretét képes kijelölni.

² Wesselényi-Garay Andor: Elbeszélhetetlen. U. Nagy Gábor regionalizmusa, in: Metszet 2013/1, 15. o.

Balázs Mihály 2010-ben épült hernádi közösségi háza. Hivatkozott referenciák. (Fotó: Bujnovszky Tamás)

Balázs Mihály és Tatár Balázs 2010-ben épült hernádi Szent Család háza a helyhez kötődés rokon, mégis beazonosíthatóan eltérő stratégiájáról mesél. Ez az épület a helyhez valós bár, ám szubjektív előkép-prekonceptiójával kötődik. A dabas-gyóni terménytároló éppúgy a tervező hivatkozott referenciája, mint a mezőgazdasági épületek, pajták, csűrök formavilága és anyaghasználat. A bejárat fedett átmeneti tere egyszerre idézi anyaghasználatában a környék kukoricagóréit, jeleníti meg egy hagyományos pajtaépület képzeletbeli szeletét és kortárs épülethez híven épít a transzparencia fogalmára úgy, hogy mindezt a lehető legegyszerűbb anyagokból, szerkezetekből teszi. Az egyszerű belső téri képletből fakadó magastetős, falazott forma ennek az előhangnak a révén válik reprezentatív középületté, persze csak épp annyira, amennyire a települési lépték és a funkció ezt indokoltá teszi. A belső közösségi tér egylégterű megfogalmazása, a hófehér, a falakat, a tetőt és a fogópárokat is egységesítő színkezelés sokkal elvontabb, semlegesebb jelentésű építészeti világot jelenít meg.

Kis Péter badacsonytomaji borhotel épülete a hegy lábánál, előtérben egy régi présházzal. Tipizálás és illúzió. (Fotó: Janáky István)

“Kis Péter Laposa vendégháza a présház felett, azzal szófukar építészeti párbeszédet kezdeményez”³- idézte fel a badacsonytomaji borhotel épületét 2011-ben előadásában Janáky István, a kortárs építészeti szubjektív példatárának részeként. Noha e feltételezett viszony inkább interpretáció, mint tervezői szándék (a présháznak nyomát sem látjuk a a tervezők látványtervein), ennek a 2008-ban tervezett épületnek a stratégiája valóban a szőlővidéki présházépületek formavilágával, mint típusal való rokonság kifejezése volt. A tájhoz hasonló présház-léptéktől eltérően nagy méretű hotel funkcióját két részre bontja, egy fehér színű, ezáltal az alapvetően sötét tónusú környezetből hangsúlyosan kiemelkedő házformára, és egy arra merőleges, attól elválasztott és alacsonyabb, sötét színű, így a tájban vizuálisan feloldódó, a szállodai szobákat befogadó épületrészre. Illúzió részeseivé válunk, amelyben a kontrasztos szín- és tömegkezelés által kiemelt kétszintes házforma semleges, a présház-archetípust lecsupaszítva, tipizálva áll a badacsonyi tájban. Hogy a tájképi hatás volt az elsődleges, azt mi sem bizonyítja jobban, mint hogy az épületet közről szemlélve – annak részletszegénysége okán – eltűnik a tájképi perspektívából még érvényesnek tűnő olvasat.

A pannonthalmi borászat épületegyüttese a Szent Márton hegyen. Analogikus tájképi kompozíció. (Fotó: Czigány Tamás)

³ Janáky István: Levelek Árkádiából, in: <http://epiteszforum.hu/levelek-arkadiabol>, 2011. november 16., utolsó megtekintés: 2013. október 4.

Czigány Tamás, Papp Róbert és Tóth Györgyi 2003-as pannonthalmi borászatában a felnagyított prэшházforma egy analogikus-konceptuális tájképi kompozíció egyik eleme. A prэшház-kút-pince hármas képlete egyértelműen olvasható válasz a borászati épületegyüttes meredek hegyoldalba történő telepítésére, ugyanakkor a Szent Márton hegy építészeti világával is rokon, hierarchikus telepítési koncepciója révén. A szőlő fogadására, azaz a borkészítés kezdeti fázisára épített archetipikus házforma egyszerre hivatkozik a prэшházak egyértelmű formai azonosságára, ugyanakkor a homogén, tetőn és falon azonos anyag használata a pannonthalmi apátság épületeinek közelségéből és a formából önmagából külön-külön is fakadó szakrális konnotációkra erősít rá. A forma jelentős felnagyítása miatt mindezekről független, tárgyyszerű táji elemként áll előttünk. Bizonyos értelemben olyan határeset, ahol a formai referenciák, a koncepció narrativitása még egyértelműen a hellyel való viszonyt, az ahhoz való kötődést szolgálja, ugyanakkor a referenciákból összeálló képlet már helyfüggetlen építészeti koncepciót alkot.

Látható, hogy a regionalista gondolkodás még az azonos keretet jelentő házformán keresztül is milyen széles értelmezési spektrumokat kínál. Milyen nagy is a különbség U. Nagy valóságos és metafizikai értelemben is tájhonos folytatásként megfogalmazott, Balázs Mihályéknak a helyhez formai-építészeti prekonceptióval kötődő, Kis Péter neutrális, tipizálásában is illuzionisztikus tájképi kompozíciója vagy Czigány Tamáséknak a helyfüggetlen narratíva és helyhez kötődő formai referenciák mezsgyéjén egyensúlyozó szép pannonthalmi együttese között!

Kompozit koncepciók

Jobb kifejezés híján kompozit koncepcióknak neveztem azokat a kísérleteket, amelyek esetében a házforma és a benne vagy alatta megjelenő épületrész eltérő formaeredetről tanúskodik. E példák izgalmas feszültsége ebből a különbözőségből ered. Más és más stratégiájú épületek tartoznak ide, mégis legtöbbször közös bennük, hogy a magastetős forma alatt attól független, önálló építészeti világot fedezhetünk fel, mely aztán különös módon kerül szimbiózisba az alapformával. Felépíttetésük logikus és racionális, mégis gyakran erősen poétikus.

Gunther Zsolt és Csillag Katalin koroncói épületének bütühomlokzata. Eltérő eredetek szimbiózisa. (Fotó: Häider Andrea)

Gunther Zsolt és Csillag Katalin tervei alapján 2003-ban épült meg Koroncón az értelmi fogyatékosokat befogadó szállásépület. „*A hagyományos parasztház sziluett és az elvont, geometrikus forma*

dialektikája” – fogalmaztak⁴ a tervezők 2003-ban, amely mondat pontosan leírja azt a pragmatikus viszonyt, amely az épületforma és a tető alatt lévő szerkesztés között fennáll. A formán belül szinte önálló, kétszintes tömegként jelenik meg a lakószobákat és a kiszolgáló funkciókat befogadó tömeg, amelyhez kétszintes tornác kapcsolódik. Az így létrejövő térbeli kollázs olyan eltérő elemeket rendel egymás mellé, mint a vakolt lapostetős tömeg, az acél- és faszerkezetű tornác, a cserépfedésű magastető, vagy a tornác légterébe beleállított emeleti társalgó üvegezett kubusa. Az épület – tudatosan vagy sem – megidézi Heinz Bienefeld 1995-ös kölni Haus Babanek épületét, ahol a házforma alatt valami hasonló összeépítettséget figyelhetünk meg.

Dévényi Tamás sós-kúti háza. Szerkezeti raszter és magastető. (Fotó: Bujnovszky Tamás)

Szabályt erősítő kivételként – hiszen lakóépületről van szó – kell itt megemlítenünk Dévényi Tamás fővárosi agglomerációban épült, 2011-es sós-kúti „H”-házát. Látszólag hagyományos nyeregtetős épületről beszélhetünk, ám az építész e kereteken belül sajátos concept-tervet valósított meg: 12 m²-es egységekből álló vasbeton-raszterből épül fel az alaprajz, amely mindkét hosszoldalon – mint a teraszokat kijelölő vasbetonkeret – a külsőben is megjelenik. Az egyetlen hatalmas nyeregtető alá a zárt tereken kívül nagyméretű fedett-nyitott tornác és előtér tagolódik. A homlokzatokon és a zárt belső terekhez tartozó tetőszakaszokon faszindely, míg a tető más részein és az északi véghomlokzaton fémlemezfedés jelenik meg. Az épületben a helyhez kötődés úgy válik átélhetővé poétikus erővel, hogy a meghatározó szerkezeti raszter, az előírt magastető, a tetőfedés kettős anyagának a zárt és nyitott tereknek megfelelően elkülönített szigorú dialektikája mind következetesen racionális, ha tetszik – jó értelemben – spekulatív módon határozzák meg az épületet.

⁴ Gunther Zsolt, Csillag katalin: Szállásépület Koroncón, 22 fő értelmi fogyatékos részére, <http://epiteszforum.hu/szallasepulet-koroncon-22-fo-ertelmi-fogyatekos-reszere>, 2003. április 24., utolsó megtekintés: 2013. október 4.

A Czita építésziroda pannonthalmi kápolnája. Inhomogén forma és egylényegű jelentés. (Fotó: Czigány Tamás)

Czigány Tamás, Papp Róbert és Cseh András 2010-ben épült pannonthalmi kápolnája esetében a tetőforma és az alatta lévő, azonos keresztmetszetű fenyőgerendák összeépítésének rendszere egymástól független formaalkotási szándékot mutat. A moduláris szerkesztésű alépítmény egyszerű alaprajzi képletével a rejtett bejáraton keresztül a centrális, felfelé irányuló kápolnatérbe vezet, a tömör és ritkuló, síkbeli és térbeli, de egyértelmű szabályrendszer alapján összeálló gerendarendszer izgalmas és önálló jelentésű kortárs teret alkot. Az épület következetesen felépülő rendszer egyfelől, és érzéki belső-külső tér másfelől. Az aszimmetrikus nyeregtetős forma mindettől független, ám az absztrakt belső térnek egyértelműen szakrális előolvasatot adó jel vagy keret csupán.

Kinek-kinek persze mást jelenthet e kettősség megjelenése az építészetben. Mégis megfigyelhetjük, hogy e házak más és más módon – formai értelemben – mind kompozit jellegű kísérletek. Míg Koroncón formák és anyagok didaktikus kollázsát látjuk, Sósút esetében egy rendszerszerű struktúra végletekig következetes megfogalmazásának és a magastetős formának a házasságát, a pannonthalmi kápolnánál a moduláris szerkesztés és a tetőforma homogenitásban feloldódó feszültségét érhetjük tetten.

Absztrakt megközelítések

A házforma néhány példa esetében nem a tájjal, a környezettel való viszony kifejezéséről szól, de nem is eltérő eredetű koncepciókat összefogó keret, hanem az absztrakt megfogalmás homogén közege, alapeleme. Ezekben az esetekben az épület önmagában áll, kis túlzással helyfüggetlenül, és felértékelődnek a forma és annak módosításával létrejövő belső törvényszerűségek: az archetipikus házforma mint a koncepció univerzuma jelenik meg.

Pazár Béla és Polyák György Adeptus irodaháza Miskolcon. Házforma a jelentésadás ellen. (Fotó: Pazár Béla)

A 2000-ben elkészült miskolci Adeptus-irodaház Pazár Béla és Polyák György – a békásmegyeri evangélikus egyházi együtteshez hasonlóan fontos – formai vagy stiláris értelemben időtlen, kortalan épülete. A csaknem négyzetes alaprajzú befoglaló formára emelt háromszintes, nyeregvetős téglakubus körben egyenletes, lyukarchitektúrás homlokzata szenttelen, a formát erősítő burokként veszi körbe a házat. A belső átrium köré szervezett épület a tetőszinten az egyik irányban felhasad, és e gesztust a kimetszett rész fabélése teszi egyértelművé. Pazárék koncepciója a lehető legteljesebb mértékben törekszik arra, hogy elkerülje az épületnek történő jelentésadást. E szándék felől nézve, a házfarmájú ház egyszerre az újdonság-függőség tagadása, és egyfajta semlegességet és időtlenséget biztosító formai keret.

Sajtos Gábor szandaszőlési gyülekezeti háza. Tárgyszerűen alakított forma. (Fotó: Szentirmai Tamás)

Egy később templomépülettel kiegészülő együttes első elemeként épült 2012-ben Szandaszőlősen református gyülekezeti ház Sajtos Gábor tervei szerint. A templom magasabb és a rá merőleges gyülekezeti ház alacsonyabb tömegei, valamint az azok által kijelölt kertek együttesét alapvetően a két magastető archetipikus forma dominálja. Míg az építés előtt álló templomépület absztrakciója a tömeg feszes arányaira és a hagyományosan épületszerű részletek minimalizálására korlátozódik, a megépült gyülekezeti ház esetében a formaképzés távolabbra mutat. A kis közösségi épület a tornác motívumát értelmezi át úgy funkcionálisan, mind tömegformálásában: a fehér, elvont tömegből kimetszve jelenítve meg azt. Az eredetileg házforma így válik egy tárgyformáló gesztus, a kimetszés, az elvétel alapanyagává, és ezt az eljárást a tornác homlokzati és mennyezeti felületeinek faburkolatú megkülönböztetése is erősíti. Az épülettömeg utcafrontra illesztett véghomlokzata kerítésfalban, majd felmagasodó torony-falban folytatódik, amely erősíti az együttes elvont tárgyszerűségét.

Vincze László majorsági épülete. Absztrakt formaképzés (Fotó: Vincze László)

„A tervezés elején hamar nyilvánvalóvá vált, hogy a tulajdonos és a tervező közötti közös építészeti irányt egy nagyszerű példa adja meg.” – fogalmazott Vincze László⁵ egy, a 2010-ben épült Káli-medencei majorsági épületével kapcsolatban, utalva John Pawson Baron-házára. Hogy világossá váljon, miért sorolom az épületet a házfórmával absztrakt módon kísérletező példák közé, hadd idézzem a tervezőt tovább: „A koncepció egy nyeregetetős, oromfalas, hosszú kubus, amely harmadánál keresztbe vágott és egymástól elhúzott. Az így keletkezett szünet egy belső udvart hoz létre, amely a két ráforduló oromfalas homlokzathoz kapcsolódva egy átmeneti belső-külső térként szolgál.” Vincze László majorsági épülete egyfelől egyértelmű kortárs külhoni előképre hivatkozik, másfelől az alapformát felhasználva dekonstruálja azt, majd állít össze elemeiből önálló rendszert. Noha a tájjal való viszonyra vonatkozó szándéka egyértelmű, mégis, sokkal inkább önmagában álló szép, elvont, kortárs előképekkel bíró tárgyként áll a Káli-medencében.

Absztrakt példánk tehát elsősorban önmagukra vonatkozó koncepciók, amelyekben a ház-alak a formálás koordináta-rendszere elsősorban. Merőben más Pazar Bélaék időtlen, mindenfajta jelentésadástól mentesített koncepciója, vagy Sajtos Gábor és Vincze László bizonyos értelemben egymással referenciáiban és formaképzési attitűdjében is rokon épületei.

Narratív elgondolások

⁵ Vincze László: Majorság a Káli-medencében, in: <http://epiteszforum.hu/majorsag-a-kali-medenceben>, 2010. december 3., utolsó megtekintés: 2013. október 4.

Végül tekintsük át azokat a példákat, amelyekben a házforma immár jelentéssel felruházott elemként, vesz részt az építészeti koncepcióban, egyértelmű és közvetlenül narratív, didaktikus módon. Ezek az épületek – mind borászatok – hangsúlyos jelle kívántak válni, bizonyára nem függetlenül az építető identitásteremtési szándékaitól. Különös épületek ezek, ahol a házforma egyszerre játssza a formaalkotás, a jelentésadás főszerepét, és egyszerre válik bizonyos értelemben jelentését veszített formai utalássá.

Az Ekler Dezső tervezte mezőzombori borászat. Narratív koncepció festői ábrázolása. (Fotó: Boldizsár Zoltán)

A forma (talán a tokaj-hegyaljai borospincék) felnagyításával létrejött koncept-épületként tekinthetünk az Ekler Dezső által tervezett, 1995-ben elkészült mezőzombori Disznókő borászat épületére. Mind a nagyított présházformák, mind azok befüródása a keresztirányú organikusan formált, hegyoldal-épülettömegbe egyértelműen mesélnek keletkezéstörténetükről. De mintha ennél többről lenne szó: mintha maga a kompozíció illusztrálná ezt a narratívát. „*Chirico melankóliával telt különös képi világának az idézete*”⁶ – fogalmazott az épület egyik korabeli kritikusa. És valóban, a tájba helyezett épület magának a narratív koncepciónak a festői ábrázolása elsősorban. A kompozíció házformájú elemei felnagyításuk révén azonban elkerülik azt a hazai borászat-építészetben nem ismeretlen ellentmondásokat is, amelyek a földbe rejtett nagyméretű ipari funkciók és a felszínen megjelenő kisméretű jel-épületek között feszülnek.

⁶ Lovas Cecília: Az árnyékok építésze – Borászat Mezőzomboron - in: Átrium, 1998/3 42-51. o.

Kis Péter és Molnár Bea badacsonytomaji borászata. Présházforma és lávakiömlés. (Fotó: Szabó Levente)

Kis Péter és Molnár Bea 2010-es Laposapincészetére egyszerre számos építészeti és azon kívüli prekonceptiót egyesít. Az archetipikus présházforma sorolása-összetorlódása, a finombeton homlokzati paneleket befutó növénylenyomat-ornamentika, mind önálló jelentéshordozó koncepciók. A kiömlött és felszínre került lávafolyások környezeti előképe egyszerre jelent kézzelfogható kontextust épület és környezete között, és emel be az építészeti koncepcióba természeti analógiát. Ez az analógia a badacsonyi tanúhegy lábánál egyértelmű előkép, azonban közvetlenségét elhomályosítja az egyes „bazalttraktusok” épületformában való megjelenítése. Sőt, mint az épület egyik kritikusa találóan említi: a hegy felől nézve e kanyargó, sorolt magastetős tömegekből álló, a hegyből kiemelkedő épületkubust, újabb, bizonyosan nem szándékolt, lényyszerű konnotációval gazdagítja az értelmezések lehetőségét.⁷ Ez rámutat az analógiák azon jellemzőjére, hogy az építészetben kívüli jelentés-eredet – épp az építészetbe való transzformációja okán – törvényszerűen elvész, torzul vagy homályosul. A Laposapincészet esetében ráadásul a növényornamentikás, magastetős, lávafolyást mimelő módon kanyargó épülettömegben belül lényegében egy ipari csarnok található, amely a borkészítés egyes folyamatainak teremt high-tech technológiai keretet.

Eklér Dezső somlóvásárhelyi borászata és pezsgőpincészetére. Házforma mint eredeti jelentésétől független műtárgy-idézet. (Fotó: Szabó Levente)

Somlóvásárhelyen nemsokára befejeződnek a szintén Eklér Dezső által tervezett Kreinbacher borászat és pezsgőpincészet épületegyüttesének építési munkálatai. A borászat épülete a hazai organikus iskolából is

⁷ Török Tamás: Reduktív forradalom, epiteszforum.hu, 2010. december 21., <http://epiteszforum.hu/reduktiv-forradalom>, utolsó megtekintés: 2013. október 4.

ismert dombház plasztikus és expresszív megfogalmazása, míg a pezsgőfeldolgozás épülete ennek vasbeton támfalak közé módosult párja. A kóstolás reprezentatív és közösségi tere mindkét épületben egy házformájú helyiségben kapott helyet. A Somló hegy lábánál elterülő mūdombokon megfogalmazott prēsház-reminiszcenciák egyértelműen dekódolhatóvá teszik az építészeti szándékot. Azonban e házformák lebegnek, repülnek, egyértelmű dinamizmust kölcsönözve az amúgy statikus formának. A mozgó, mozgásban lévő, részben alulról is látható ház-archetípus itt már a lehető legteljesebben szakad el idézett formájának eredetétől és jelentésétől. Ezeknél a dramatizált épületelemknél a forma új, tőle teljesen idegen jelentéssel és narratívával bővül. Nem somlói prēsházakra asszociálunk immár, hanem szürreális díszletek között élhetjük át a borkóstolás misztériumát. Herzog és de Meuron 2009-ben elkészült Vitra Haus épülete valami hasonlóra tesz kísérletet. Ott az egymásra rakott, építőelemként használt házforma narratív eredete a döntően irodabútorokkal foglalkozó cég lakáskínálatának megfelelő családi ház-enteriőrök tereit idéző téri alapelemek egységes struktúrában való megjelenítése volt. A bemutatóterem belső tereiben csupán az egyes házformájú terek érzékelhetők, azonban kívülről nagyméretű és feltűnő műtárgy jön létre. Mintha mind Somlón, mind Weil am Rhein-ben az archetipikus házforma építészeti alkalmazása szélső pontjának lennének tanúi.

A házformát narratív módon felhasználó koncepciók épp elbeszélő jellegük folytán kétségtelenül poétikusak. De micsoda különbség van Mezőzombor illusztratív, szinte tájképfestészeti megközelítése, Badacsonytomaj kiömlő láva és a prēsház formai szinkretizmusával létrejövő koncepciója és Somlósárhely jelentését vesztett, expresszív házforma-idézetei között!

Láthattuk, hogy az archetipikus házforma hazai (és nemzetközi) kortárs építészetben újra kedvelt kifejezési formává lépett elő. A forma a legszélesebb skálán tűnik alkalmasnak arra, hogy a személyes építészeti koncepciók kifejezésének terepe legyen, a regionális megközelítésektől a kompozitnak nevezhető vagy absztrakt kísérleteken át a narratív koncepciókig. De nem csupán e forma jelentésmódosulásairól van szó. Nyilvánvaló, hogy az előzőekben illusztrált törekvések a ház alakú házak építészettörténetétől független, általában létező kortárs törekvések is. Figyelemre méltónak mégis azért tartom őket, mert épp erős, kollektív tudatunkban meglévő előképekhez való kötődéseik által foglalnak helyet egy különös határon, ahol a mimézis és a poézis fogalmai együttesen érhetők tetten az építészetben